

בית המדרש הוירטואלי (V.B.M) שליד ישיבת הר עציון  
שיעורים בפרשת השבוע

**פרשת שלח  
המקושש  
הרבנית שרון רימון**

פרשת שלח עוסקת ברובה בחטא המרגלים ותוצאותיו (פרקים י"ג-י"ד). לאחר מכן (פרק ט"ו א-לא) מופיע רצף של מצוות שונות בזו אחר זו<sup>[1]</sup>. רצף המצוות נקטע במעבר חד לכאורה לסיפור חטאו של המקושש ועונשו (שם, לא-לו), כשבסופו חוזרת התורה לצוות מצווה נוספת – מצוות ציצית (שם, לז-מא).

בעיון שלפנינו נבחן את משמעות חטאו של המקושש, ומתוך כך ננסה גם להבין את הקשרו לפרשתנו:

וַיְהִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר: וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקֹּשֶׁשׁ עֲצִים בַּיּוֹם הַשֵּׁבֶת: וַיִּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמִּצְאִים אֹתוֹ מִקֹּשֶׁשׁ עֲצִים אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֶל כָּל הָעֵדָה: וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמֶר כִּי לֹא פָרַשׁ מֵהַיַּעֲשֶׂה לּוֹ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מוֹת יוֹמֵת הָאִישׁ רְגוּם אֹתוֹ בְּאֲבָנִים כָּל הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: וַיִּצְאוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בְּאֲבָנִים וַיָּמָת כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. בַּמִּדְבָּר ט"ו, לב-לו

סיפור זה מעורר תמיהות רבות:

- כאמור, הקשרו של סיפור זה לפרשתנו אינו מובן, ובפרט קשה – מדוע בחרה התורה להציגו באמצע רצף של מצוות שלכאורה אינן קשורות לחטאו?
- מה ראתה התורה לספר סיפור על חטאו של אדם יחיד, ומדוע חשוב להקדיש לכך פרשייה בתורה, הרי סביר להניח שסיפור זה לא היה המקרה היחיד בכל שנות הנדודים במדבר של כישלון אדם בחטא, אלא שהתורה לא ראתה 'עניין לציבור' בפרסומם של מקרים אלו. אם כן, מה העניין מיוחד בסיפור זה שבגללו החליטה התורה לספרו?
- חטאו של האיש – "מקושש עצים ביום השבת" – אינו ברור: מהו 'קישוש עצים' ומשום איזו 'אב מלאכה' נאסר הדבר בשבת?
- האם שונה עונשו של המקושש מכל מחלל שבת אחר, ומדוע דווקא לגבי המקושש התלבטו – "מה יעשה לו"?

**א. "ויהיו... במדבר"**

פתיחה חריגה  
לציון מקום  
האירוע

פרשת המקושש פותחת בתיאור המקום שבו אירע המעשה: "ויהיו בני ישראל במדבר" (פס' לב). תיאור מיקום המעשה כהקדמה לאירוע חריג שאירע בו שגור בפי התורה במקומות רבים<sup>[2]</sup>. אולם אם נתבונן ניוכח לראות שפתיחה זו חריגה מהרגיל. בדרך כלל, התורה מציינת את המיקום שבו אירע המעשה כאשר המעשה אירע לאחר מסע ונדידה למקום חדש, ואילו בפרשתנו, לכאורה תיאור המקום איננו נצרך, שהרי לא מדובר על חטא שאירע עם הגיעם למקום

מסוים, אלא על חטא שאירע בהיותם במצב סטטי – "ויהיו בני ישראל במדבר" <sup>3</sup>. בנוסף לכך, המיקום מתואר בפסוק באופן מאוד מעורפל – "במדבר" – הלא ארבעים שנה הלכו ישראל במדבר, ומדוע לא ציינה התורה את המיקום הספציפי שבו אירע המעשה?

מיקום האירוע:  
דעת הספרי,  
רש"י וראב"ע

המיקום הלא-מדויק הביא למחלוקת פרשנית לגבי מיקומו וזמנו של הסיפור. לדעת הספרי (המובא גם ברש"י בפרשתנו), חטאו של המקושש אירע בשבת השנייה לאחר שנצטוו ישראל על שמירת השבת:

בגנות ישראל הכתוב מדבר, שלא שמרו אלא שבת ראשונה, ושניה חיללו... ספרי קיג-קיד

לפי דעה זו, ה"מדבר" שבו אירע מעשה המקושש הוא מדבר סיני, שבו שהו ישראל בשנה הראשונה לצאתם ממצרים, כשנצטוו על שמירת השבת, ולא במדבר פארן שבו שהו בשנה השנייה. וכך פירש ראב"ע (פס' לב) את משמעות המילים "ויהיו... במדבר" – "במדבר סיני".

לפי דעה זו, התורה חוזרת בזמן לאחור ומתארת את אשר אירע בעבר, ומשום כך היא פותח במילים "ויהיו בני ישראל במדבר" – כלומר: **כאשר היו בני ישראל במדבר סיני, בעבר**, אירע מעשה זה.

מיקום האירוע:  
דעת רמב"ן  
ואברבנאל

לפי הדעה הראשונה, נאלצים אנו להשתמש כאן בכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה". נראה שמסיבה זו נטו פרשנים אחרים לנטות מדרשת הספרי ולפרש את הפסוק כפשוטו – שסיפור המקושש אירע לאחר חטא המרגלים, כפי שפרשו הרמב"ן והאברבנאל:

ולפרשה הזאת סמך אחריה עניין המקושש כי היה בזמן הזה, אחר מעשה המרגלים, על דרך הפשט. וזה טעם "ויהיו בני ישראל במדבר" – כי בהתאחר שם העם בגזרה המזכרת היה המאורע הזה. רמב"ן לפס' לב

לפי פירוש זה, סיפור המקושש אירע בשנה השנייה, בשכון ישראל במדבר פארן. סתימת התורה בלשון "במדבר" מתבארת לפירוש זה כהמשך לנאמר בעונשם של בני ישראל לאחר חטא המרגלים:

פָּנוּ וּסְעוּ לְכֶם הַמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יָם סוּף וּפְגַרְיֶכֶם אִתְּם יָפְלוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה: וּבְנִיֶּכֶם יִהְיוּ רָעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת זְנוּתֵיכֶם עַד תֵּם פְּגַרְיֶכֶם בַּמִּדְבָּר... בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתְמוּ וְשָׂם יָמָתוֹ. בַּמִּדְבָּר י"ד, כה-לג

לפי פירוש זה, ברור מדוע נוקטת התורה בלשון "ויהיו... במדבר" – שכן מאורע זה קרה לאחר שנגזר עונשם להישאר במצב סטטי ארבעים שנה.

כמו כן, נראה שמסיבה דומה נמנעה התורה מלתאר את מיקומו המדויק של המאורע. כאשר ישראל היו במגמת נסיעה לארץ ישראל, קיימת משמעות לכל תחנה ותחנה שבה שהו, ואם אירע

במקום מאורע חריג התורה מציינת את מיקום המאורע בפתח דבריה. אולם לאחר חטא המרגלים נגזר על ישראל לשהות במדבר ונדודיהם הפכו לנדודי סרק ללא מגמת התקדמות. במצב שכזה אין משמעות לציון המקום הספציפי, ולכן בוחרת התורה בתיאור כללי – "ויהיו... במדבר" <sup>4</sup>.

## ב. המקושש – החטא ועונשו

מהו קישוש עצים?

לאחר הפתיחה, מתארת התורה בתיאור קצר את חטאו של המקושש:

וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקְנֵשׁ עֵצִים בַּיּוֹם הַשִּׁבְתָּה. שם, לב

משמעות הביטוי "מקושש עצים" אינה ברורה. המילה "מקושש" נגזר מלשון קש, ולעומת המילה "עצים" מתארת בדרך כלל את האילן בשלמותו. אם כן, איזו פעולה זו 'קישוש עצים'? ומהו 'אב המלאכה' המדויק שעליו עבר המקושש במעשהו?

לשאלה זו אנו מוצאים בחז"ל ובפרשנים ארבע תשובות, שבהן מיוחסים למקושש ארבע פעולות שונות: <sup>5</sup>

- א. ליקוט זרדי עץ, שחיובו משום מלאכת "מעמר".
- ב. כריתת עצים, שחיובה משום מלאכת "קוצר".
- ג. העברת עצים ברשום הרבים, שחיובה משום מלאכת "הוצאה".
- ד. חיתוך גזעים גדולים לגזרי עץ קטנים, שנחשבת ל"תיקון כלי".

מדוע מקצרת התורה בתיאור המעשה ומותירה מקום לפרשנויות השונות, וכי אין חומרתו של המעשה מחייבת את תיאורו הברור?

'מציאת' המקושש

עניין נוסף הטעון בירור הוא – מדוע פותחת התורה במציאתו של האיש החוטא ותפיסתו, במקום לפתוח את הפרשה בתיאור מעשה החטא. מדוע נאמר: "וימצאו איש מקושש", ולא נאמר: 'ויצא איש ויקושש... וימצאוהו...?'

גם בפסוק שלאחריו ניתן דגש על "מציאתו" של האיש המקושש:

וַיִּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמְצָאִים אֹתוֹ מִקְנֵשׁ עֵצִים אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְאֶל כָּל הָעֵדָה. שם, לג

מדוע לא נוקטת התורה בלשון קצרה יותר: 'ויקריבו את המקושש אל משה ואהרון'?

האמנם לא פורש עונש המקושש?

נקודה מעניינת נוספת בסיפור זה היא העובדה שלא ידוע דינו של המקושש:

וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמֶר כִּי לֹא פָרַשׁ מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ. <sup>[6]</sup> שֵׁם, לֵד

מדוע לא ידעו מה עונשו? הרי כבר בסיני נאמרה להם מצוות השבת, ושם נאמר במפורש שעונשו של המחלל את השבת הוא מוות. <sup>[7]</sup>

ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה: ששתי ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתו קדש לה' כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת. שמות ל"א, יד-טו

רוב המפרשים <sup>[8]</sup> פירשו, בעקבות דברי הגמרא בסנהדרין (ע"ב), שאכן היה ידוע להם שעונשו מיתה, אך לא היה ברור באיזו מיתה להורגו. האברבנאל מוסיף, שלא היה ידוע להם אם מיתתו בידי אדם או בידי שמים.

אולם, מה מטרת התורה בסיפור נקודה זו? האם מטרת הסיפור היא ללמד שהמחלל שבת דינו בסקילה? או אולי יש משמעות נוספת לסיפור זה, לתיאור התהליך של הקרבת האיש למשפט, חוסר הידיעה מה יהיה דינו, הנחתו במשמר, ותשובת ה'?

### ג. המקושש והמקלל

סיפורו של המקושש מזכיר את סיפורו של המקלל (בפרשת אמור). נקרא את סיפור המקלל ונשים לב לנקודות הדמיון בין הסיפורים:

וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית וְהוּא בֶן אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנְצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶן הַיִּשְׂרָאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי: וַיִּקַּב בֶּן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת הַשֵּׁם וַיִּקְלַל וַיְבִיאוּ אֹתוֹ אֶל מֹשֶׁה וְשֵׁם אָמוֹ שְׁלֵמִית בֵּת דְּבָרִי לְמַטֵּה דָן: וַיִּנְיְחוּהוּ בַּמִּשְׁמֶר לְפָרֶשׁ לָהֶם עַל פִּי ה':

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: הוֹצֵא אֶת הַמְּקַלֵּל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָּל הַשְּׂמָעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רֵאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה: וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִקְלַל אֶלְהֵיוּ וְנִשָּׂא חֲטָאוֹ: וְנִקַּב שֵׁם ה' מוֹת יוֹמֵת רָגוֹם וְרָגְמוּ בוֹ כָּל הָעֵדָה כְּגַר כְּאֶזְרַח בְּנִקְבוֹ שֵׁם יוֹמֵת... וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּזְצִיאוּ אֶת הַמְּקַלֵּל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיְרָגְמוּ אֹתוֹ אָבָן, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וַיִּקְרָא כ"ד, יד-כג

השוואה בין המקושש למקלל

סיפור המקלל מזכיר את סיפור המקושש בפרטים רבים:

- שני הסיפורים מתארים חטא של אדם פרטי.
- בשני הסיפורים לא מוזכר שם האדם.
- בשני המקרים החוטא מובא למשפט על ידי עדי ראייה.
- בשני המקרים החוטא מונח במשמר כי הדין לא ברור, ובשניהם העונש מתפרש בציווי מיוחד מאת ה'.
- בשני המקרים עונשו של החוטא זהה:

1. העונש הוא סקילה מחוץ למחנה.
  2. העונש מבוצע ע"י "כל העדה".
  3. בשניהם מתואר גם גזר הדין וגם ביצוע העונש.
- שני הסיפורים נמצאים בתוך רצף של מצוות.

הדמיון שבין הסיפורים הביא את רש"י לפרש שהמקלל והמקושש "היו בפרק אחד" <sup>9</sup>.

מקושש ומקלל  
— סמיכות  
כרונולוגית

נעיין בדברי רש"י בפרשת המקלל:

"ויצא בן אשה ישראלית" – מהיכן יצא? ...מתניתא אמרה: מבית דינו של משה יצא מחוייב. בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן, אמרו לו: מה טיבך לכאן? אמר להם: מבני דן אני. אמרו לו: "איש על דגלו באותות לבית אבותם" כתיב. נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב. עמד וגידף. רש"י, ויקרא כ"ד, י

פירוש זה קשור לשאלת העיתוי של הסיפורים, שבה עסקנו לעיל. לפי דברי רש"י, המקלל עמד וגידף כמחאה על סידור המחנות אשר התבצע בחודש אייר בשנה השנייה (כמתואר בפרשת במדבר). לפי זה, אם נלך לפי פרשני הפשט (רמב"ן ואברבנאל) שפירשו שהמקושש אף הוא היה בשנה השנייה, לאחר חטא המרגלים, נמצא ששני הסיפורים אירעו באותה תקופה, בהפרש של חודשים ספורים <sup>10</sup>.

המקושש כסוג  
של מגדף

קשר נוסף בין המקושש והמקלל אנו מוצאים בפסוקים הסמוכים לפרשת

המקושש:

הַאֲזַרְח בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְר הַגֵּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אֶחָד יְהִי לָכֶם לְעִשָּׂה בְּשִׁגְגָה: וְהִנָּפֵשׁ אִשָּׁר תַּעֲשֶׂה בְיַד רְמָה מִן הַאֲזַרְח וּמִן הַגֵּר אֵת ה' הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ. במדבר ט"ו, כט-ל

שני הפסוקים הללו מזכירים אף הם את סיפור המקלל. הנפש החוטאת ביד רמה מכונה בפסוקים אלו בתואר "מגדף", שמשמעותו "מקלל" <sup>11</sup> כמו כן, בפסוקים אלו מודגש שוויון הדין בין "האזרח" ובין "הגר", דבר המודגש מאד בסיפור המקלל – "כגר כאזרח בנקבו שם יומת" <sup>12</sup>.

השפעת היחיד  
על הציבור

ייתכן שבין שני הסיפורים ישנו רצף כרונולוגי, אך ייתכן שהקשר ביניהם אינו כרונולוגי אלא קשר רעיוני. שני הסיפורים מתארים חטא של אדם פרטי, אשר כל העם מזדעזע ממנו, ולכן העם מתערב ודואג לבירור הדין ולביצועו. לכן בשני המקרים הדין אף מבוצע על ידי כל העם.

ייתכן שהתורה באה ללמדנו עד כמה משפיע חטאו של האדם הפרטי על כל העם.

בשני המקרים מדובר בהרמת יד ובהתרסה של אדם כלפי א-לוהיו. בפעם הראשונה מדובר בהתרסה בדיבור, בקללה. זהו מאורע מזעזע, אשר העדה כעדה צריכה לבטא במעשים את

הוקעתו, ולכן כל העדה צריכה להשתתף בביעור הרע מתוכה. גם פרשת המקושש הייתה מאורע שזעזע את אמות הסיפים של המחנה. זו הייתה הפעם הראשונה שאדם מישראל העיז פניו לחלל שבת במזיד כנגד צו ה'. עשיית מעשה חטא מתוך מרידה שקולה כגידוף וניאוץ כלפי שמיא. לא בכדי מקימה התורה כרקע לפרשת המקושש ואומרת ש"הנפש אשר תעשה ביד רמה... את ה' הוא מגדף". לכן גם תגובת העם, הנאמן לאלוהיו, היא עממית – תפיסת החוטא והבאתו לדין.

### הנגדה בין המקושש והמקלל

עד כאן עסקנו בצד השווה בין פרשת המקלל ופרשת המקושש, כעת נפנה אל ההבדלים בין שני הסיפורים, ונראה מה ניתן ללמוד מהם על סיפור המקושש:

- א. שמם של המקלל והמקושש אמנם לא ידוע, אך זהותו של המקלל מוזכרת: "בן אשה ישראלית, והוא בן איש מצרי... ושם אמו שלומית בת דברי...", ואילו זהותו של המקושש עלומה לחלוטין<sup>13</sup>.
- ב. חטאו של המקלל מוצג בכתוב בבירור, לעומת זאת חטאו של המקושש לא ברור.
- ג. בסיפור המקלל התיאור מתמקד במקלל עצמו "ויצא... וינצו... ויקב... ויקלל...", בעוד שבסיפור המקושש התיאור מתמקד ב"מוצאים אותו".
- ד. המקלל מובא אל משה בלבד, ואילו המקושש מובא גם אל אהרון ואל כל העדה.
- ה. בסיפור המקלל נאמר: "לפרוש להם על פי ה'", ואילו בסיפור המקושש נאמר: "כי לא פורש מה יעשה לו".
- ו. בעקבות סיפור המקלל מופיעים כמה דינים הקשורים לסיפור, ואילו לאחר פרשת המקושש מוזכרת פרשת ציצית, שלכאורה אינה קשורה לסיפור.

### המסר שבקיצור תיאור המעשה

ההבדלים בין שני הסיפורים הדומים עוזרים לנו למקד את ייחודו של סיפור המקושש. בסיפור המקלל אכן היה צורך בבירור הדין, ולכן משולב בסיפור קובץ דינים הקשורים לאירוע. אולם בסיפור המקושש הדין כמעט ידוע מראש: הרי ברור שהוא חייב מיתה, ורק נשאלה השאלה כיצד להורגו. לכן תשובת ה' קצרה ועניינית. עיקרו של הסיפור הוא רק בירור העונש, ולכך ראתה התורה לנקוט בקצרה.

קיצור התורה בתיאור החטא ובתיאור זהותו של המקושש מותיר את הרושם שעיקר המסר של הפרשה אינו סביב האיש ומעשהו.

מהו אם כן, עיקר הסיפור?

ד. המקושש ו"כל העדה"

### ה"עדה" מוצאת את המקושש

מלבד עמימות זהותו של המקושש, מותרת התורה גם את זהות ה"מוצאים אותו" בעמימות. מכפל הלשון "וימצאו אותו... ויקריבו אותו המוצאים אותו" ניכר שהתורה מייחסת משמעות לנוכחותם של המוצאים בסיפור, אך מאידך גיסא היא מעדיפה שלא לפרט את זהותם. נראה שנוכחותם של המוצאים חשובה לא בשל היותם אנשים מסוימים פרטיים, אלא בשל היותם מייצגי הציבור כולו. הפרשה פותחת במילים "ויהיו בני ישראל במדבר". ובהמשך הפרשה מוזכר הביטוי "כל העדה" שלוש פעמים:

וַיִּקְרִיבוּ אֹתוֹ... אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֶל כָּל הָעֵדָה: רְגוֹם אֹתוֹ בְּאֲבָנִים כָּל הָעֵדָה מֵחוּץ לַמַּחֲנֶה... וַיִּצְיֵאוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה...

המקושש מובא למשפט אל כל העדה, ולא רק אל משה; גם ברגימת המקושש מודגש שכל העדה הייתה שותפה בביצוע הדין. אם כן, מוקד הסיפור איננו חטאו של אדם יחיד שקושש עצים ביום השבת, אלא מוקד הסיפור הם בני ישראל מוצאים איש יחיד מקרבם שחטא, מבררים את דינו ומבערים את החטא מקרבם.

וכך מפרש הרש"ר הירש:

דברי הפתיחה "ויהיו בני ישראל במדבר", וכן כל ניסוח הסיפור הזה בהשוואה לסיפורו של המקלל – כל אלה מורים שהכתוב מדגיש כאן בהדגשה יתירה את יוזמת העם... פעילות בני ישראל והתערבותם למען התורה...

יוזמה לאחריות  
ציבורית

חז"ל דורשים שמציאתו של המקושש לא הייתה מקרית:

"וימצאו איש מקושש עצים" – מגיד שמינה משה שומרים ומצאו אותו מקושש. "ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים" עוד למה נאמר, והלא כבר נאמר "וימצאו איש", ומה ת"ל "ויקריבו אותו המוצאים אותו"? מגיד שהתרו בו מעין מלאכתו. <sup>141</sup> ספרי במדבר פיסקא קיג

חז"ל מוסיפים ואומרים שאותם שומרים לא רק המתינו לתפוס את העוברים על צו ה' ולהעמידם לדין, ניסו למנוע ממנו לעבור העבירה והיתרו בו. כלומר, אותם שומרים, שכפי שאמרנו הם שלוחי העדה ומייצגי כל העם, מתוך אחריותם ההדדית יוזמים שמירה ציבורית לחזק את העם ולמנוע כישלונות של היחיד.

ה. אזכורו של המקושש לאחר חטא המרגלים

"עדה" כנגד  
"עדה"

כעת נשוב לשאלת מקום שיבוצו של הסיפור. כאמור, סיפור המקושש מוזכר בתוך רצף של מצוות. על פי העולה מעיוננו, מטרת אזכור פרשת המקושש אינה ללמדנו עוד הלכה – מהו דינו של מחלל השבת – אלא להראות את האחריות הציבורית והדאגה לכל יחיד ויחיד מישראל.

קובץ המצוות מופיע מיד אחרי סיפור חטאם של המרגלים ושל המעפילים. בחטא המרגלים מכונה עם ישראל בכינוי "עדה" 10 פעמים. השפל הגדול שאליו הגיעו ישראל בחטא המרגלים היה בכך שחבורה מצומצמת ל אנשים הצליחה להסית את העדה כולה למרוד בה' ולהפר את ציוויו. חטא המעפילים אף הוא המשך של אותו חולי – קבוצה קטנה שמנסה לגרור אחריה את הציבור כולו לעבור על צו ה'.

סיפור המקושש הוא סיפור המאורע הראשון שאירע לישראל במדבר לאחר שני חטאים אלו. בסיפור זה מוצגת העדה באופן הפוך לגמרי – כ"עדה" אשר שומעת בקול ה', אשר מגלה אחריות ציבורית כלפי כל יחיד ויחיד מתוכה, וקפידה שלא תיפגם שלמות העבודה בגלל חטא אדם יחיד.

גם כאשר קורה שאדם יחיד חוטא, מדגישה התורה שהעדה כולה דואגת לבדל אותו מתוכה ולהענישו. בנוסף לכך, העדה איננה פוסקת דין בעצמה (בניגוד לנעשה בחטא המעפילים), אלא ממתינה לדבר ה', ורק על פי דבר ה' מתבצע הדין.

### תיקון לחטא המרגלים

ייתכן שסיפור המקושש בא ללמד סנגוריה על עדת ישראל שלמדה את הלקח מפרשת המרגלים והמעפילים. אחריות "כל העדה" בפרשת המקושש, באה אם כן כתיקון ל"עדה הרעה" שבפרשת המרגלים.

משום כך ראוי הוא הסיפור להיות מוזכר בתוך רצף של מצוות, לומר שעיקרו של הסיפור הוא המעבר ממרידה בה' מתוך שיקול דעת אנושי, לקבלת עול מצוות ועשיית רצון ה'.

## ו. המקושש ובנות צלפחד

### תיקון כל חטאי המרגלים

כאמור, סיפור המקושש המופיע לאחר חטא המרגלים, הוא סיפורם של בני ישראל המסתובבים במדבר, ואינם ממשיכים בדרכם לארץ ישראל בעקבות חטאם.

ר' עקיבא קישר את הסיפור הזה אל סיפורן של בנות צלפחד, אשר עומדות על סף הכניסה לארץ, ודורשות לקבל נחלה בארץ, ובכך מבטאות את אהבתן לארץ:

תנו רבנן: מקושש זה צלפחד, וכן הוא אומר: "ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש וגו'", ולהלן הוא אומר: "אבינו מת במדבר", מה להלן צלפחד אף כאן צלפחד. דברי ר' עקיבא. תלמוד בבלי, שבת צו ע"ב

ר' עקיבא מזהה את המקושש עם דמותו של צלפחד, למרות שהתורה אינה מקשרת ביניהם, וכל זאת על סמך העובדה שבשני הסיפורים נאמר שאירעו "במדבר" <sup>[15]</sup>.

כשם שסיפור המקושש הוא סיפור של תיקון לחטא המרגלים על מרידתם בצו ה' <sup>[16]</sup>, כך סיפור בנות צלפחד הוא סיפור תיקון של חטא המרגלים על מואסם בארץ חמדה.



תהליך התיקון שעברו בני ישראל במהלך שהותם במדבר, הוא שאפשר להם להיכנס בסופו של דבר אל הארץ.

11. המפרשים ניסו להסביר את הקשרן של מצוות אלו לפרשתנו, ראה בפירושי רש"י ראב"ע ורמב"ן לפרק ט"ו פס' ב. כמו כן, עיין במאמריהם של הרב יצחק ברנד ושל מוטי ספראי ב-M.B.V., פרשת שלח.

12. דוגמאות לכך ניתן לראות בפסוקים הבאים:

ויבאו אילמה ושם שתיים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים (שמות ט"ו, כז).  
ויסעו מאילם ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים: וילוונו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר (שם ט"ז, א-ב).

ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי ה' ויחנו ברפידיים ואין מים לשתית העם (שם י"ז, א).  
ויסעו בני ישראל למסעיהם ממדבר סיני וישכן העגן במדבר פארן... ויהי העם קמתאננים (במדבר י', יב).  
שלח לך אנשים... וישלח אתם משה ממדבר פארן (שם י"ג, ב).

13. אמנם לאחר חטא המרגלים נצטוו ישראל: "פנו וסעו לכם המדבר" (י"ד, כה), אך התורה לא מציינת שהחטא אירע לאחר נסיעתם, אלא רק הזכירה את מקום שהייתם – "ויהיו... במדבר".

14. ההקשר בין חטאו של המקושש ובין חטא המרגלים מתבאר גם במדרש אגדה (מובא בתורה שלמה עמ' ריא סע' קצו):

לשם שמים נתכוון, שהיו אומרים ישראל כיוון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה המרגלים שוב אין מחוייבין במצוות, עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים.

המדרש מסנגר על המקושש, שכוונתו הייתה "לשם שמים". אולם את ההקשר בין חטאו לחטא המרגלים ניתן גם להבין באופן הפוך. ייתכן שהמקושש מייצג דעה שהתפשטה באותם ימים – שבעקבות העונש החמור שנגזר כל ישראל לשהות במדבר, בטלה הברית עם ה', ועמה בטלה גם מחויבותם במצוות [בדומה לגולי בבל שחשבו שה' עזב אותם ולכן הם יכולים להיות ככל הגויים: "העולה על רוחכם היה לא תהיה, אשר אתם אומרים נהיה כגויים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן" (יחזקאל כ', לב)]. וראה בדברי הספרי (במדבר, שלח פיסקא קטו): "אמרו לו: יחזקאל, שבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו? אמר להם הין. אמרו לו: הואיל ומכרנו המקום לאומות העולם יצאנו מרשותו...". לפי זה, סיפור המקושש בא ללמד את כל ישראל על תוקפה הנצחי של הברית ועל מחויבותם התמידית במצוות ה'.

15. בתלמוד הבבלי (שבת צו ע"ב) מובא: "אמר רב יהודה אמר שמואל: מקושש – מעביר ארבע אמות ברה"ר היה. במתניתא תנא: תולש הוה. רב אחא בר' עקיבא אמר: מעמר הוה". והאברבנאל מוסיף באחד מפירושו עוד דעה: שהיה חותך עצים גדולים לקטנים.

16. מעניין לשים לב, שפרשת המקושש מחולקת בתורה לשתי פרשיות: כאשר בין תפיסת החוטא ובין ציווי עונשו ישנה פרשה סתומה, המורה על רווח והמתנה בין שני החלקים.

17. ייתכן שבגלל קושייה זו נאלץ המדרש לנטות מהפשט ולתארך את סיפור המקושש לשבת השנייה לאחר שנצטוו ישראל על השבת במרה, ובאותו זמן עוד לא פורש עונשו (שהרי העונש פורש רק במתן תורה).

18. עיינו למשל בפירוש רש"י, רשב"ם וראב"ע.

19. רש"י (ויקרא כ"ד, יב):

"ויניחהו" – לבדו, ולא הניחו מקושש עמו, ששניהם היו בפרק אחד. ויודעים היו שהמקושש במיתה, שנאמר (שמות ל"א, יד): 'מחלליה מות יומת', אבל לא פורש להם באיזו מיתה, לכך נאמר (במדבר ט"ו, לד): 'כי לא פורש מה יעשה לו'. אבל במקלל הוא אומר: 'לפרוש להם', שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו.

20. דברי רש"י בויקרא ובפרשתנו סותרים לכאורה זה את זה, שהרי בויקרא כתב ששני הסיפורים היו בפרק אחד, לאחר סידור המחנות (בשנה השנייה), ואילו בפרשתנו הוא מקדים את סיפור המקושש לשנה הראשונה! ונראה שלפירושו "פרק אחד" מבטא קשר רעיוני ולא תיארוך כרונולוגי, כפי שהוצע בהמשך הדברים.

21. ראה גם בפירוש רש"י שם.

22. עיין במאמרו של הרב אמנון בזק ב-V.B.M., פרשת אמור.

23. ראה הערה 5

24. וכן מופיע בתלמוד הבבלי (סנהדרין מא ע"א): "דבי רבי ישמעאל תנא: 'המוציא אתו מקושש עצים' – שהתרו בו ועדיין הוא מקושש".

25. לכאורה, דרשה זו תמוהה, כיצד אפשר לקשר בין שני האנשים רק על סמך מילה אחת? ואכן, בהמשך הגמרא מובאת דעת ר' יהודה בן בתירא שחולק על ר' עקיבא: "אמר לו ר' יהודה בן בתירא: עקיבא, בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, אם כדברך – התורה כיסתו ואתה מגלה אותו, ואם לאו – אתה מוציא לעז על אותו צדיק...".

אולם, עיון בשני הסיפורים מגלה שניתן למצוא קשרים נוספים ביניהם. עיין במאמרו של אליהו שי "מקושש זה צלפחד"? ב"דף קשר" 817, וכן במאמרו של עזרא קהלני ב-V.B.M.

[16] כמובן, שמבחינתו של המקושש עצמו, יש כאן סיפור של חטא, וכפי שאומר רש"י, יש בכך גם "מגנותן של ישראל" אשר היה ביניהם מחלל שבת (וראה גם ביחזקאל כ', אשר מזכיר את חילול השבת כאחד מחטאי העם), אולם כפי שראינו בעיוננו, התייחסותם של בני ישראל, כציבור, אל החוטא, הייתה נכונה ומעידה על התיקון.